

DALIA SVIDERSKIENĖ
Lietuvių kalbos institutas

Mokslinių tyrimų kryptys: onomastika (tikrinių žodžių darybos, kilmės tyrimai).

DĖL MARIJAMPOLĖS APSKRITIES AGRONIMŲ – PRIESAGOS *-in-* VEDINIŲ

On the Agronyms – Derivatives
of the Suffix *-in-* in Marijampolė County

ANOTACIJA

Šiuo straipsniu siekiama atidžiau pažvelgti į tarpukariu užrašytą Marijampolės apskrities toponimijos dalį – agronimus, priesagos *-in-* vedinius. Remiantis vertinga papildoma informacija, užrašyta *Žemės vardų* anketose, bandyta kuo tiksliau nustatyti tiriamų vietovardžių darybos būdą, surasti ir įvardyti bendrinius žodžius, su kuriais galima susieti, iš kurių galima kildinti etimologizuojamasias agronimų lytis, papildyti bei patikslinti esamus pietinio lietuvių kalbos ploto vietovardžių darybos ir kilmės aiškinimus. Atlikti tyrimo duomenys galėtų būti įtraukti į lituanistikos bei baltistikos tyrimų kontekstą.

ANNOTATION

The article attempts to take a closer look at the part of toponymy of Marijampolė County recorded in the interwar period – agronyms as the derivatives of the suffix *-in-*. Based on the valuable additional information recorded in *Field-Name* questionnaires, the author sought to identify the type of formation of the place names under analysis, to identify and name the common words, which can be associated with the etymologised agronym forms and from which they can be derived, to supplement and revise the existing interpretations of the formation and origins of the place names in the southern area of the Lithuanian language to the most accurate way possible. The research data can be included into the context of the research of the Lithuanian and Baltic linguistics.

ESMINIAI ŽODŽIAI: tarpukario laikotarpis, vietovardžiai, agronimai, pamatinis žodis (etimonas), bendrinis žodis (apeliatyvas), vietovardžių daryba, priesaga, vedinys.

KEYWORDS: interwar period, place names, agronyms, base word (etymon), common word (appellative), formation of place names, suffix, derivative.

0. ĮVADAS

Priesagos *-in-* vedinių paplitimo ir produktyvumo duomenys įvairiose lietuvių toponimų klasėse (poklasiuose) gana nevienodi. Aleksandro Vanago teigimu, „hidronimai su priesaga *-inė* ir *-inis*, apskritai imant, pasitaiko visoje Lietuvoje. Tik Šiaurės Lietuvos vidurinėje dalyje (apytikriai su centru Vabalninkas, Kupiškis, Subačius), pietrytinėje Lietuvoje ir Žemaičiuose jie kiek retesni“ (Vanagas 1970: 164). Tai paremia ir onomasto pateikiamas hidronimų priesagų paplitimo kartografinis vaizdas (ten pat, p. 407). Bendras iš apeliatyvų ir iš asmenvardžių padarytų priesagos *-in-* vedinių skaičius Lietuvoje autoriaus nurodomas 522: 178 su *-inė* ir 344 su *-inis* (ten pat, p. 381, 385). Žinant bendrą priesaginių hidronimų skaičių – apie 4000 (ten pat, p. 277) – buvo nustatytas priesagos *-in-* vedinių kiekis vandenvardžių klasėje – 13 %.

Lietuvių oikonimų tyrimo duomenimis, antroji iš universalesnių priesagų pagal darinių produktyvumą (po *-išk-*) yra priesaga *-inė*. Marijos Razmukaitės teigimu, „oikonimai-derivatai su šia priesaga paplitę nemažame Lietuvos plote; mažiau jie būdingi vakarų dzūkams bei pietinėms Trakų rajono apylinkėms. Išskyrus pietrytinį dūnininkų kampą, nepopuliarūs šios priesagos vediniai Žemaičiuose, taip pat šiaurės Lietuvoje tarp Ventos ir Mūšos“ (Razmukaitė 1998: 113). Didesniu produktyvumu, kaip rašo autorė, nepasižymi *-iniai*. Priesagos „vedinių ruožas ryškesnis pačioje šiaurinėje Lietuvos dalyje“ (ten pat). Tai paremia ir tyrėjos pateikiamas oikonimų priesagų paplitimo kartografinis vaizdas Priede Nr. 1, žemėlapyje Nr. 2. Priesagų produktyvumo eilėje, sudarytoje pagal bendrus skaičiuojamų (priesaginės darybos) vedinių produktyvumo procentus, priesagos *-in-* vediniai sudaro: 5 % *-inė* vediniai (rasti 323 oikonimai) ir 1,25 % *-iniai* vediniai (rasti 83 oikonimai) (ten pat, p. 111).

Remiantis atliktais priesaginių helonimų tyrimo duomenimis, aiškėja, kad šių onimų darybai naudojami visi kalbamos priesagos galūnių variantai, iš jų padaromi skirtingi kiekiai vedinių. „Dariausios yra iš **-no-* kilusios priesagos – su 47 priesagomis padaryta 45,9 % visų ypatybės turėtojų pavadinimų: su *-inė* – 32,4 % (visos darybos kategorijos atžvilgiu), su *-inis* – 6,9 %, su *-inės* – 3,4 %, su *-iniai* – 0,6 % [...] ir t. t.“ (Bilkis 2008: 262). Veiksmo rezultatų pavadinimų, tyrėjo teigimu, yra 104, tai sudaro 1 % visų aiškos darybos priesaginių helonimų. Iš jų rasta 14,4 % *-inė* ir po 3,8 % *-inės*, *-inis* derivatų (ten pat, p. 269–270).

Priesaginės darybos lietuvių oronimų tyrimo duomenimis, priesagos *-in-* vediniai sudaro 18,2 %. Jie padaromi su šios priesagos galūnių variantais: 10,28 % vedinių padaryta su *-inė*, 1,85 % – su *-inės*, 0,51 % – su *-iniai* ir 5,56 % – su *-inis* (Kačinaite 2009: 141).

Anksčiau atliktuose Marijampolės apskrities tarpukariu užrašytų vietovardžių tyrimuose darybos ir kilmės aspektu ypatingas dėmesys į priesagos *-in-* vedinius nebuvo atkreiptas. Tiesa, pastebėta, kad toponimų su priesaga *-in-* randama visose

vietovardžių klasėse: vandenvardžių, gyvenamųjų vietų vardų, ypač žemėvardžių. Jie padaromi tiek iš apeliatyvų, tiek iš onimų. Ištyrus vieną Marijampolės apskrities žemėvardžių poklasį, asmenvardinės kilmės agronimus (Sviderskienė 2010: 97–127), nustatyta, kad priesagos *-in-* vediniai sudaro 12 % (rasti 47 vietovardžiai, iš kurių 46 *-inė(s)* ir 1 *-inis* vedinys) (ten pat, p. 122). Vėliau buvo atkreiptas dėmesys į apeliatyvinės kilmės priesagos *-in-* vedinių sandaugą šiame areale. Čia jų užrašyta 328, t. y. apie pusę (~50 %) visų iš bendrinių žodžių kilusių priesaginių agronimų. Nors vediniai su šia priesaga dažnai daromi ir kituose lietuvių kalbos plotuose (plg. Mickienė 2001: 117–118; 2006: 27–30, Endzelytė 2004: 80–89; 2005: 145–146, Bartkutė 2008: 157–159), jų ištirtose vietose užrašyta kur kas mažiau nei tiriama-me areale. Be to, buvo atkreiptas dėmesys ir į tai, kad Marijampolės apskrities *Žemės vardų* anketose¹ užrašyta itin nedaug (apie tris dešimtis) apeliatyvinės kilmės sudėtinių kilmininkinių² agronimų. Remiantis tuo, kad bendrinėje kalboje priesagos *-inis* būdvardžiai plinta išstumdami vieną iš gramatinių sinonimų – daiktavardžio kilmininką (plg. Kniūkšta 1976: 196; 2000: 36), hipotetiškai galima manyti, kad galbūt ir toponimikoje įmanomos sąsajos su kalbos dėsniais, veikiančiais apeliatyvinės leksikos kontekste. Taigi priesagos *-in-* vedinių kiekybinė persvara greičiausiai liudija šios vietovardžių klasės (subklasės) specifiškumą tiriamame plote bei onimų polinkį plėstis kalbamų vedinių naudai.

Šiuo straipsniu siekiama atidžiau pažvelgti į tarpukariu užrašytą Marijampolės apskrities toponimijos dalį – apeliatyvinės kilmės priesagos *-in-* vedinius. Remiantis papildoma informacija *Žemės vardų* anketose, bandoma kuo tiksliau nustatyti tiriamų vietovardžių darybos būdą³, pamatinius žodžius, papildyti, patikslinti esamus šių apylinkių vietovardžių darybos ir kilmės aiškinimus. Ateityje, rengiant sintetinių lietuvių toponimikos darbą *Lietuvos vietovardžių žodyną* (toliau – LVŽ), nuosekliai atliekami tokio pobūdžio tyrimai, tikimasi, padės tiksliau nustatyti žemėvardžių

¹ Plačiau apie tarpukario Lietuvos anketų duomenis žr. Sviderskienė 2005: 93; Sinkevičiūtė 2006: 497.

² Jais laikomi vietovardžiai, sudėti iš dviejų savarankiškų žodžių, kurių pirmasis, apibrėžiantysis, yra kokio nors bendrinio žodžio kilmininkas; kilmininkinių vietovardžių antrasis žodis yra žemės paviršiaus objekto, kurį pirmasis išskiria iš kitų vienodų, pavadinimas (plg. Vanagas 1970: 258–259; dar žr. Savukynas 1963: 235–246).

³ Turimi omenyje tokie agronimai, kurių darybos pamatas gali būti tiek nepriesaginis apeliatyvas (darynys laikomas vediniu, jo priesaga – darybos afiksas), tiek priesaginis apeliatyvas. Pastaruoju atveju agronimas laikytinas pirminiu. Lietuvių toponimikoje pirminiais laikomi tokie vietų vardai, kurie toponimizacijos metu, bendriniais (ar kitiems tikriniais) žodžiams virstant vietovardžiais, neįgyja jokių darybos požymių. Dėl šio termino, taikomo vandenvardžiams, dar žr. Vanagas 1970: 24. Pavyzdžiui, remiantis tiriamos apskrities Gudelių valsčiaus Būdninkų kaimo anketos duomenimis (*Seniau ši pieva buvo prie giraitės, kuri dabar iškiršta*), manoma, kad pievos vardas *Pagirinė* yra kilęs iš lie. *pagirinis*, *-ė* ‘netoli girios esantis’, plg. *Pagirinis šonas* Klvr (LKŽe), žemėvardis laikomas pirminiu. Taigi šis agronimas į tiriamų vietovardžių sąrašą nepatenka.

kilmę, ne vieno vietovardžio vietą formuojamuose lizduose ar pan. Be to, siekiant išsaugoti smulkiausias žemės paviršiaus vardus, kaip specifinę bei labiausiai kintančią leksikos dalį, šios klasės vietovardžius ketinama ir toliau tirti bei publikuoti.

Straipsnyje skelbiami iš gyvosios kalbos užrašyti autentiški vietovardžiai. Jeigu tarpukario medžiagoje vietovardis nesukirčiuotas arba jo kirčiavimas neaiškus, nepatikimas, straipsnyje jis nekirčiuojamas. Kaip jau įprasta tokio pobūdžio darbams, prie kiekvieno vietovardžio pateikiamos įvardijamų objektų ir jų lokalizacijos nuorodos. Toliau aiškinama agronimo kilmė: nurodomas spėjamasis pamatinis žodis (etimonas), jo reikšmė. Kadangi tarpukariu užrašyta tyrimo objektu pasirinkta Marijampolės apskrities toponimijos dalis gana autentiška, nepaliesta svetimos kalbos žodžių darybos modelių, visais atvejais, suradus ir įvardijus bendrinius žodžius, su kuriais sietinos, iš kurių kildintinos etimologizuojamųjų agronimų lytys, nurodant apeliatyvų reikšmes, naudotasi *Lietuvių kalbos žodyno* elektroniniu leidimu (toliau – LKŽe).

Atsižvelgiant į pamatinių žodžių priklausymą tam tikroms kalbos dalims, straipsnyje išskiriamos dvi tiriamų toponimų grupės: I. Vediniai iš daiktavardžių (desubstantyvai) ir II. Vediniai iš būdvardžių (deadjektyvai). Pastarųjų vedinių Marijampolės apylinkėse užrašyta 13 (4 %). Reprezentantų skaičiumi deadjektyvus ženkliai lenkia desubstantyvai. Jų užrašyta 315 (96 %) (dar žr. priedą, 1 diagramą). Šie vediniai pagal pamatinį žodį skiriami į kelias leksines semantines grupes: iš įvairių fiziografinių terminų, augalų, gyvūnų pavadinimų bei kitų – įvairių gamtos, socialinės aplinkos daiktų, reiškinių – pavadinimų.

1. VEDINIAI IŠ DAIKTAVARDŽIŲ (DESUBSTANTYVAI)

1.1. Vediniai iš fiziografinių terminų

-inė: **Akmen-inė** pv. Klvr, Krsn, Lbv: lie. *ākmenas* (*akmuō*) ‘kieta uoliena arba jos atskiras gabalas’; **Angl-inė** dr. Šil: lie. *anglīs* ‘nebaigusio degti medžio liekana’; **Buiz-inė** ar., dr. KzR: lie. *buizà* ‘didelė purvynė, makalynė, pamurys’; **Daub-inė** pv. Klvr: lie. *daubà* ‘slėnys, klonis, griova’; **Dub-inė** pv. Krsn, Ldvn: lie. *dùbė* ‘įdubimas, slėnys’, plg. lie. *dubùs*, -ì ‘duobėtas, duburiuotas’; **Duob-inė** pv. Lbv: lie. *duobė* ‘iškasta ar šiaip įdubusi vieta žemėje’; **Dùrp-inė** pv. Klvr, Ldvn, Ss: lie. *dùrpa*, *dùrpos* ‘susigulėjusios ir apanglėjusios pelkių augalų liekanos’⁴; **Gal-inė** ar.

⁴ Pievų vardai gali būti padaryti tiesiog iš lie. *dùrpinė* (dkt.) ‘vieta, kur kasamos ar iškastos durpės; duobė durpyne’.

KzR, pv. Igl, 2 pv. Klvr, pv. Krsn, 2 pv. Ldvn: lie. *gālas* ‘vieta, kur baigiasi koks ilgesnis daiktas; daikto kraštinė dalis (pradžia, pabaiga)’; **Išdag-inė** pv. Ldvn, Mrj: lie. *išdaga, išdagà* ‘išdegusi ar saulės išdeginta vieta pievoje, miške, durpyne, degimas’; **Kaln-inė** pv. Klvr: lie. *kálnas* ‘aukštas žemės pakilimas’; **Kaňp-inė** pv. Klvr; **Kamp-inė** pv. Prn; **Kamp-inė** 2 pv. Igl, Klvr, pv. Ldvn, Mrj, 2 pv. Prn; **Kamp-inė** 2 pv. Igl, pv. Prn: lie. *kaňpas* ‘kraštas, šalis; pusė; plotas, sklypas; pakraštys; gabalas’; **Klón-inė** pv. Gdl; **Klon-inė** pv. Brb: lie. *klónis* ‘slėni vieta, slėnys, lenkė, loma, dauba’; **Krant-inė** dr. Ss: lie. *kraňtas* ‘žemės pakraštys prie upės, ežero, jūros; skardis’; **Kriauš-inė** pv. Klvr: lie. *kriaušis* ‘status, skardingas krantas, staigiai pakili vieta’; **Kūpst-inė** 2 pv. Brb, 6 pv. Gdl, 2 pv. Klvr, 4 pv. Lbv; **Kupst-inė** pv. Brb, Gdl, 3 pv. Klvr, 6 pv. Lbv, pv. Ldvn, 8 pv. Krsn, pv. Ss; **Kupst-inė** drb. ž., pv. Prn; pv. Brb, Gdl, Igl, 3 pv. Klvr, 2 pv. Krsn, pv. Lbv, Šil: lie. *kūpstas* ‘koks nors nedidelis iškilimas, kaupas, kemas, kupurna; javų guba (10 ar 12 pėdų)’; **Mišk-inė** dr. Vv: lie. *miškas* ‘medžiais apaugusi vieta; giria’; **Mol-inė** dr. Krsn: lie. *mólis* ‘rusva žemė, tasi (kai drėgna), vartojama statyboms, keramikos dirbiniams, lipdybai ir pan.’, *mólė* ‘molio žemė, molynas’; **Pagir-inė** pv. KzR: lie. *pagirė, pagirys* ‘laukas prie girios’; **Pakel-inė** ar., pv. KzR, pv. Klvr, Ldvn: lie. *pakelė, pakelys* ‘vieta prie kelio, palei kelią; šalikelė’⁵; **Pakriauš-inė** pv. Ldvn: lie. *pakriáušė, pakriáušis* ‘status, skardingas krantas ar kalno šlaitas, kriaušis, pakriūtė’; **Paupel-inė** ar., pv. KzR: lie. *paupelė, pāupelis* ‘vieta palei upelį’; **Paup-inė** pv. KzR: lie. *paupė, paupys* ‘vieta palei upę, pakrantė’; **Pavieškel-inė** pv. Lbv: lie. *pavieškelė, pavieškelys* ‘vieta palei vieškelį’; **Piesk-inė** dr. Ss: skol. *pieskà, piėskas* ‘smėlinga dirva, smėlinga žemė’; **Pratekul-inė** ar. Krsn: lie. **pratekulis* ar pan., plg. lie. *pratekliai* ‘ištaka, protėkis (?)’; **Prūdel-inė** pv. Brb: lie. *prūdėlis*, plg. *prūdas* ‘tvenkinys’; **Prūd-inė** pv. Gdl: skol. *prūdas*; **Šaltin-inė** pv. Lbv: lie. *šaltinis* ‘iš žemės tekanti vandens versmė’; **Rubež-inė** ar. KzR: skol. *rubėžius* ‘žemės rėžio, lauko riba, ežia’; **Rūd-inė** dr. Vv, pv. Krsn; **Rūd-inė** pv. Prn: skol. *rūdà* ‘prasta, pelkėta žemė su durpių priemaiša, rūdynė; žemė su rūdos priemaiša’; **Tak-inė** pv. Igl: lie. *tākas* ‘siauras kelelis eiti; prk. siauras žemės sklypelis’; **Tūrp-inė** pv. Brb: skol. *tūrpės* ‘durpės’; **Valak-inė** 2 pv. Igl; **Valak-inė** pv. Prn: skol. *valākas* ‘žemės sklypas apie dvidešimt dešimtinių’; **Žiegždr-inė** drb. ž. Gdl: lie. *žiegždrà, žiėgždras* ‘rupus smėlis, žvyras, žvirgždas’; **Žiög-inė** pv. Ss: lie. *žiogys* ‘užlietas upės pakraštys, užutekis, vadaksnis; liūnas, klampynė upės ar ežero pakraštyje’, kita vertus, galima kilmė iš lie. *žiogas, žiógis* ‘šoklus tiesiasparnių būrio vabzdys (*Tettigonia*)’; **Žvirgžd-inė** pv. Igl: lie. *žviėgždė* ‘žvirgždėta žemė’;

⁵ Neišleistina iš akių tai, kad žemėvardžiai gali būti padaryti tiesiog iš lie. *pakelinis*, *-ė* ‘esantis [...] prie kelio’.

-inės: **Angl-înės** ar. Krsn: lie. *anglîs*⁶; **Durp-înės** pv. KzR: lie. *dùrpė, dùrpės*; **Kamp-înės** pv. Ss; **Kamp-inės** pv. Igl: lie. *kaĩpas*; **Kėms-inės** pv. Krsn: lie. *kėmsas* ‘samanomis ar žole apžėlęs keltas ar žemės kauburėlis, kėsas’; **Valāk-inės** pv. Klvr: skol. *valākas*; **Žiegždr-inės** gn. Gdl: lie. *žiegždrà, žiėgždras*;

-iniai: **Krašt-îniai** dr., pv. Krsn: lie. *krāštas* ‘galas, pabaiga, riba, siena; gabaliukas, sklypelis; truputis’;

-inis: **Kamp-înis** dr., pv. Mrj, pv. Prn: lie. *kaĩpas*; **Pagir-înis** drb. ž. KzR: lie. *pagirė, pagirys* ‘grios pakraštys; laukas prie grios’⁷; **Pavieškel-inis** dr. Ss: lie. *pavieškelė, pavieškelys*.

Pastebėta, kad tiriamame areale iš fiziografinių terminų padaroma didžiausia dalis (40 %) priesagos -in- vedinių (žr. priedą, 2 diagramą). Šioje grupėje dariausi priesagos -inė vediniai. Jie sudaro 91 % visų šios grupės vietovardžių. Kiti vediniai padaromi su priesagos -in- galūnių variantais: 5 % vedinių padaryta su -inės, 3 % – su -inis. Užrašytas vienas vedinys su -iniai.

Itin daug tiriamame plote agronimų, kilusių iš lie. *kùpstas*. Priesagos -in- vediniai, kurių pamatinis žodis yra minėtas apeliatyvas, užrašyti beveik visuose tiriamos apskrities valsčiuose (Balbieriškio, Gudelių, Kalvarijos, Liubavo, Liudvinavo, Krosnos, Sasnavos ir Šilavoto). Tai galėtų paliudyti, kad lygumų vietovėse kiekvienas žemės paviršiaus nelygumas neliko nepastebėtas ir buvo kaip nors pavadintas⁸ (agronimų darybos atveju – kupstu).

Iš apeliatyvo *rūdà* gana dažnai padaromi kalbami vediniai, matyt, reiškia ne tik prastą, pelkėtą žemę su durpių priemaiša, rūdynę, žemę su rūdos priemaiša. Galimi atvejai, kada *rūdà* reiškia balų rūdą⁹.

Kaĩpas ir *gālas* – dar du apeliatyvai, iš kurių neretai padaromi priesagos -in- vediniai.

Tokių agronimų, kurių pamatinis žodis yra pavadinamojo objekto nomenklatūrinis terminas, šiose apylinkėse neužrašyta.

⁶ Pasikartojančių bendrinių žodžių, su kuriais siejamos, iš kurių kildinamos etimologizuojamos agronimų lytys, reikšmės straipsnyje nenurodomos.

⁷ Žemėvardis galėtų būti padarytas tiesiog iš lie. *pagirînis*, -ė, tačiau Kazlų Rūdos valsčiaus Senovės kaimo anketos vietovardžių užrašytojas tokių duomenų nepateikia. Kadangi agronimo darybos pamatas yra nepriesaginis apeliatyvas (*pagirys*), darinys laikomas priesagos -in- vediniu (plg. 3 išnašą).

⁸ Tiriant Marijampolės apskrities kitą toponimų poklasį – sudurtinius oronimus – buvo pastebėta, kad šiame areale dažnai (89 %) vietovardžiai daromi sudūrimo būdu su leksema *kālnas* antrajame sande (žr. Sviderskienė 2006: 57).

⁹ Dar žr. Vanagas 1996: 94–97, kur aiškindamas miesto vardo *Kazlų Rūdà*, priklausančio tiriamam arealui, kilmę, plačiai aptaria antrojo vietovardžio dėmens *Rūdà* kilmės aiškinimo galimybes.

1.2. Vediniai iš augalų pavadinimų

-inė: **Alksn-*inė*** pv. KzR, Ldvn: lie. *alksnis* ‘beržinių šeimos medis (*Alnus*)’; **Arel-*inė*** pv. Klvr: lie. *ārelis* ‘balų augalas ilgais, stipriai kvepiančiais lapais (*Acorus calamus*)’; **Aržuol-*inė*** pv. Klvr, **Aržuol-*inė*** pv. Lbv: lie. *áržuolas* ‘labai kietos medienos lapuotas medis (*Quercus*)’; **Asiūkl-*inė*** pv. Brb, Gdl, 2 pv. Klvr, Krsn, pv. Lbv, Prn, Šil; **Asiūkl-*inė*** pv. Krsn; **Asiūkl-*inė*** pv. Klvr, Ldvn, 2 pv. Prn: lie. *asiūk-lis* ‘asiūklinių šeimos sporinis augalas smulkiais žvyniškais lapeliais, triaušis (*Equisetum*)’; **Aviž-*inė*** pv. Prn: lie. *avižà* ‘kultūrinis augalas, kurio grūdai vartojami pašarui ir maistui (*Avena*)’; to augalo grūdas’; **Baland-*inė*** pv. Mrj: lie. *balánda* ‘toks balandinių šeimos augalas (*Chenopodium*)’¹⁰; **Berž-*inė*** pv. Gdl, 4 pv. Krsn: lie. *béržas* ‘lapuotas medis balta tošimi (*Betula*)’; **Bulb-*inė*** dr. Igl: skol. *būlbė* ‘daržovė, kurios šakniagumbiai turi daug krakmolo (*Solanum tuberosum*)’; tos daržovės šakniagumbis’; **Búož-*inė*** 2 pv. Mrj: lie. *búožė* ‘švendras, vilkauodegė (*Typha*)’; **Cibul-*inė*** 3 pv. Ldvn: skol. *cibūlis* ‘svogūnas (*Allium cepa*)’; **Česnak-*inė*** pv. Gdl: skol. *česnākas* ‘aštraus kvapo daržovė (*Allium sativum*)’; **Dilgėl-*inė*** pv. Mrj: lie. *dilgėlė* ‘žolinis augalas, kurio stiebas ir lapai su dilginančiais plaukeliais (*Urtica*)’; **Dirs-*inė*** pv. Ldvn: lie. *dīrsė* ‘varpinė piktžolė, ppr. auganti rugiuose (*Bromus*)’; **Drebul-*inė*** pv. KzR: lie. *drebulė* ‘toks medis drebančiais lapais, epušė (*Populus tremula*)’; **Egl-*inė*** 2 pv. Krsn: lie. *ėglė* ‘visada žaliuojantis spygliuotis medis su tankiomis šakomis, sudarančiomis kūgio formos vainiką (*Picea*)’; **Geguž-*inė*** 2 pv. Krsn; **Geguž-*inė*** pv. Igl, Prn: lie. *gegužė* (*gegužės rūtos*) ‘tokios žolės, augančios pūdymuose’, *gegužis* ‘asiūklis, kežėtys (*Equisetum*)’; **Glúoks-*ninė*** pv. Prn: lie. *glúoksnis* ‘gluosninių šeimos medis, žilvitis (*Salix*)’; **Glúos-*ninė*** pv. Brb, 2 pv. Prn: lie. *glúosnis* ‘gluosninių šeimos medis, žilvitis (*Salix*)’; **Karkl-*inė*** pv. Krsn, Lbv; **Karkl-*inė*** pv. Klvr: lie. *kařklas* ‘gluosninių šeimos medis ar krūmas (*Salix cinerea*)’, plg. lie. *kařklės* ‘tokios žolės’; **Klev-*inė*** ar., pv. Šil: lie. *klėvas* ‘klevinių šeimos medis plačiais karpytai lapais, medžliepis (*Acer*)’; **Kopūst-*inė*** dr. Igl, pv. Klvr: lie. *kopūstas* ‘kryžmažiedžių šeimos lapinė daržovė (*Brassica*)’; **Lapūg-*inė*** 3 pv. Klvr; **Lapūg-*inė*** pv. Krsn: skol. *lapūgas* ‘puriena (*Caltha palustris*)’; **Lapūk-*inė*** 3 pv.

¹⁰ Dėl vv. kilmės dar žr. LVŽ I 322–333, kur pateikiama vietovardžių kilmės aiškinimo galimybė iš lie. *balañdė*, *balañdis* ‘toks paukštis, karvelis; laukinis karvelis (*Columba*)’. Straipsnio autorės nuomone, matyt, įmanoma ir kitokia vietovardžio kilmės aiškinimo versija. Remiantis *Baltų kalbų atlaso* duomenimis, išsiaiškinta, kad bendrinis žodis *balañdis* vartojamas visame žemaičių tarmės plote, gretimose vakarų aukštaičių ir kai kuriose rytų aukštaičių panevėžiškių šnektose (p. 89). Tiriama lietuvių kalbos plote vartojamas apeliatyvas *karvėlis*, kuris, minėto atlaso duomenimis, yra paplitęs didžiojoje Lietuvos dalyje: visame aukštaičių plote, taip pat kai kuriose pietinėse ir rytinėse pietų žemaičių raseiniškių šnektose (plg. p. 90; dar žr. žemėlapi p. 149). Atsižvelgus į tai, pievos vardas straipsnyje siejamas su lie. *balánda* ir teikiamas desubstantyvų skyriuje, vedinių iš augalų pavadinimų semantinėje grupėje.

Krsn: skol. *lapūkas* ‘puriena (*Caltha palustris*)’; **Léendr-inė** 2 pv. Lbv: lie. *léndrė* ‘varpinių šeimos vandens augalas ilgu tuščiaviduriu stiebu; paprastoji nendrė (*Phragmites communis*)’; **Néendr-inė** 2 pv. Gdl, pv. Lbv; **Nendr-inė** 2 pv. Gdl, 4 pv. Krsn, pv. Lbv, Ldvn; **Nendr-inė** pv. Igl, Klvr: lie. *néndrė* ‘varpinių šeimos vandens augalas ilgu tuščiaviduriu stiebu (*Phragmites communis*)’; **Papart-inė** pv. Klvr: lie. *papařtis* ‘sporinis dideliais karpytais lapais augalas (*Dryopteris*)’; **Pupeláišk-inė** pv. Ldvn: lie. **pupelaiškė* ar pan., plg. lie. *pūpalaiškė* ‘gencijoninių šeimos pelkėse augantis vaistinis augalas (*Menyanthes trifoliata*)’; **Puš-inė**, **Puš-inė** pv. Krsn: lie. *pušis* ‘visada žaliuojantis medis su ilgais spygliais ir apvaliais kankorėžiais (*Pinus*)’; **Rug-inė** pv. Klvr: lie. *rugiai*, *rugys* ‘varpinis (ppr. žieminis) javas, iš kurio grūdų miltų kepama duona (*Secale*)’; šių javų augantis laukas’; **Sāman-inė** pv. Brb; **Saman-inė** 3 pv. Krsn, pv. Lbv; **Sama-ninė** 2 pv. Klvr, pv. Šil: lie. *sāmana* ‘drėgnų vietų sporinis augalas su šakniniais plaukeliais vietoj šaknų (*Bryophyta*)’; **Serbent-inė** pv. Lbv, Ss; **Serbent-inė** pv. Ldvn: lie. *serbentà*, *serbeñtas* ‘vaiskrūmis su valgomomis rūgščiai saldžiomis raudonomis, gelsvomis ar juodomis uogomis (*Ribes*)’; **Siūkl-inė** 2 pv. Lbv; **Siūkl-inė** pv. Klvr: lie. *siūklė*, *siūklis* ‘asiūklinių šeimos sporinis augalas smulkiais žvyniškais lapeliais, triaušis (*Equisetum*)’; **Skrobl-inė** dr. Ss: lie. *skrōblas* ‘beržinių šeimos medis kieta mediena (*Carpinus*)’; **Smilg-inė** pv. Lbv; **Smilg-inė** pv. Ldvn: lie. *smilga* ‘varpinių šeimos žolė su šluotelės pavidalo žiedynu (*Agrostis*)’; **Smukn-inė** pv. Krsn, **Smukn-inė** pv. Igl: lie. *smūknė*, *smuknià* ‘panaši į viksvą žemų vietų žolė’; **Spalģen-inė** pv. Lbv: lie. *spalģena* ‘spanguolė’; **Stadal-inė** pv. Ldvn: lie. *stadalė* ‘daugiametis dekoratyvinis krūmas arba medis (*Cornus*)’; **Šelteksn-inė** pv. Igl: lie. *šeltėkšnis* ‘šalteksninių šeimos krūmas ar medelis (*Frangula*)’; **Šer-inė** pv. Klvr, Mrj: lie. *šerys* ‘prasta, kieta žolė’¹¹; **Šermukšn-inė** pv. Ldvn: lie. *šermukšnis* ‘erškėtinių šeimos medis raudonomis uogomis (*Sorbus*)’; **Šlėn-inė** pv. Brb: lie. *šlėnas*, *šlėnė* ‘pilkšvai melsvas arba balkšvas glitus molis su organinių medžiagų priemaišomis; tokio molio dirva’; **Švéendr-inė** pv. Ldvn: lie. *švéendrė* ‘nendrė (*Phragmites*)’; **Uos-inė** pv. Brb: lie. *úosis* ‘alyvmedinių šeimos medis su karpytais plunksnos pavidalo lapais ir kieta mediena (*Fraxinus*)’; **Viksv-inė** pv. Brb, Klvr, Lbv; **Viksv-inė** pv. Klvr: lie. *viksvà* ‘viksvinių šeimos daugiametė žolė (*Carex*)’; **Vikšr-inė** pv. KzR: lie. *vikšris* ‘viksva (*Carex*)’; šis augalas kaip žolė ar šienas’; **Vingir-inė** pv. Šil: lie. *vingiris* ‘vėdryninių šeimos daugiamečių žolių gentis (*Thalictrum*)’; **Vinkšn-inė** pv. Krsn: lie. *vinkšna*, *vinkšnà* ‘guobinių šeimos medis (*Ulmus*)’; **Žolėn-inė** l. Mrj: lie. *žolėnas* ‘bet koks žolinis (augantis ar skintas) augalas’, lie. *žolėnė* ‘žolių priaugusi vieta’;

-inės: **Nendr-inės** pv. Lbv: lie. *néndrė*; **Saman-inės** pv. Gdl: lie. *sāmana*; **Smilg-inės** pv. Gdl: lie. *smilga*;

¹¹ Pievų vardai gali būti padaryti tiesiog iš lie. *šerėnis*, -ė ‘šiurkštus, kietas kaip šeriai’.

-inis: **Aržuol-inis** pv. Igl: lie. *áržuolas*; **Brōk-inis** dr. Ss: lie. *brōkas* 'tokia daržovė; tos daržovės šakniagumbis; runkelis (*Beta*)'¹²; **Róp-inis** dr. Ss: lie. *rópė* 'kryžmažiedžių šeimos pašarinė ar valgomoji daržovė pailga arba apvalia, stora šaknimi (*Brassica rapa*)'; **Saman-ìnis** pv. Gdl: lie. *sāmāna*; **Skirpst-ìnis** ar. Krsn: lie. *skiřpstas* 'bukas (*Fagus*)'; **Skrobl-ìnis** l. Lbv: lie. *skrōblas*; **Skruobl-inis** pv. Gdl: lie. *skrúoblas* 'beržinių šeimos medis kieta mediena (*Carpinus*)'; **Tabok-ìnis** l. dalis Ss: lie. *tabokà*, *tabōkas* 'bulvinių šeimos augalas (*Nicotiana*)'.

Pastebėta, kad vedinių iš augalų pavadinimų grupėje dariausi priesagos *-inē* vediniai. Jie sudaro 91 % visų šios grupės žemėvardžių. Kiti vediniai padaromi su priesagos *-in-* galūnių variantais: su *-inēs* padaryta 2 % vedinių, su *-inis* – 7 %. Su *-iniai* vedinių neužrašyta.

Tiriamame plote agronimai daromi iš medžių (*alksnis*, *áržuolas*, *skiřpstas*, *skrōblas*, *vinkšna*, *vinkšnà*) ir iš įvairiose vietose augančių augalų pavadinimų: šlapių vietų (*ārelis*), dirvų (*asiūklis*), daržų (*brōkas*, *rópė*), pievų (*smilga*), laukų (*avižà*). Dažniausiai pamatiniais žodžiais esti šios leksemos: *asiūklis*, *néndrē*, *sāmāna*, *viksvà*.

Iš gyvojoje kalboje tarpukariu vartotų tiriamo poklasio vietovardžių užrašymų matyti, kad vienu metu toje pačioje lokaloje erdvėje vietų vardai su priesaga *-in-* ir jos galūnių variantais padaromi iš gretiminių formų su *asiūkl-* ir *siūkl-*, rodančių ryšį su lie. *asiūklis* ir lie. *siūklė*, *siūklis*; su *lapūk-* ir *lapūg-*, rodančių ryšį su skol. *lapūgas* ir skol. *lapūkas*; su *lendr-* ir *nendr-*, rodančių ryšį su lie. *léndrē* ir lie. *néndrē*; su *skrobl-* ir *skruobl-*, rodančių ryšį su lie. *skrōblas* ir lie. *skrúoblas*. Manoma, kad šio tyrimo išryškinta varijuojančių leksemų įvairovė galėtų būti laikoma specifiniu tiriamam arealui būdingu bruožu.

1.3. Vediniai iš gyvūnų pavadinimų

-inē: **Ānt-inē** pv. Gdl: lie. *ántis* 'naminis ar laukinis vandens paukštis (*Anas*)'; **Barsuk-inē** ar. Šil: lie. *barsūkas* 'plėšrus žvėrelis šiuksčiais plaukais, opšrus (*Ursus meles*)'; **Dēl-inē** pv. Brb; **Dēl-ìnē** pv. Brb; **Dēl-inē** pv. Ldvn: lie. *dēlė* 'krauju mintanti gėlųjų vandenų kirmėlė, siurbėlė (*Hirudo medicinalis*)'; **Gaid-ìnē** pv. Ldvn: lie. *gaidys* 'naminis paukštis, vištų patinas (*Gallus gallinaceus*)'; **Gyvat-inē** pv. Krsn; **Gyvat-inē** pv. Klvr: lie. *gyvātē* 'ilgu kūnu, be kojų, nuodingais dantimis šliaužikas, angis, piktoji, šnypštėlė (*Vipera berus*)'; **Jarub-ìnē** pv. Prn: lie. *jarubė* 'tetervinų šeimos paukštis, virbė, irbė (*Tetrao bonasia*)'; **Ožk-ìnē** pv. Klvr: lie. *ožkà* 'nedidelis raguotas atrajojantis (ppr. naminis) gyvulys, laikomas pienui ir mėsai'; **Pemp-ìnē** pv. KzR: lie. *pėmpė* 'nedidelis sėjiku šeimos pelkių paukštis (*Vanel-*

¹² Kita vertus, neatmestina vv. kilmės iš pvd. *Brōkas* (LPŽ I 312) galimybė.

lus vanellus); **Turkl-inė** pv. Klvr: lie. *turklỹs* 'svirplių šeimos vabzdys, gyvenantis drėgnoje žemėje, kurklys, parplys (*Gryllotalpa gryllotalpa*)'; **Vařl-inė** 2 pv. Lbv; pv. Ldvn; **Varl-inė** pv. Klvr: lie. *varlẽ* 'varliagyvių klasės gyvūnas su ilgomis užpakalinėmis kojomis (*Rana*)'; **Žvirbl-inė** pv. Klvr: lie. *žvirblis* 'kikilių šeimos sodybų, miestų nedidelis paukštis (*Passer*)';

-inės: **Ang-inės** ar. Šil: lie. *angis* 'ilgu kūnu, be kojų, nuodingais dantimis šliaužikas; [...] piktoji, šnypštėlė (*Vipera berus*)', plg. pr. *angis* 'gyvatė, angis' (Mažiulis 1988: 77)¹³; **Gaid-inės** pv. Ldvn: lie. *gaidỹs*; **Várn-inės** pv. Krsn: lie. *várna* 'varnių šeimos paukštis pilkomis ir juodomis plunksnomis (*Corvus corone*)'; **Vilk-inės** pv. Klvr: lie. *vilkas* 'panašus į šunį plėšrus miško žvėris (*Canis lupus*)', plg. *kap vilkai* 'labai tamsūs' Mrj (LKŽe).

-inis: **Vanag-inis** pv. Gdl: lie. *vānagas* 'vanagų pošeimio rūšis, plėšrus paukštis trumpu lenktu snapu ir aštriais nagais'.

Marijampolės apylinkėse agronimų iš gyvūnų pavadinimų daryboje dažniausiai dalyvauja priesaga -inė, su ja padaryta 77 % vedinių. Su kitais priesagos -in- galūnių variantais -inės ir -inis padaroma atitinkamai 18 % ir 5 % visų šios grupės vedinių. Vedinių su -iniai tiriamame plote neužrašyta.

Smulkiausių žemės paviršiaus vardų iš gyvūnų pavadinimų įvairovė gana didelė. Ypač įvairuoja vediniai iš paukščių (naminių ir laukinių) pavadinimų (*ántis*, *gaidỹs*, *jarubẽ*, *pėmpė*, *vānagas*, *várna*, *žvirblis*). Jie daromi ir iš roplių (*angis*, *gyvatė*), vabzdžių (*turklỹs*), naminių gyvūnų (*oškà*), žvėrių (*vilkas*) pavadinimų.

Pastebėta, kad dažniausiai šio skyriaus priesagos -inė(s) vediniai daromi iš leksemų *dėlẽ* ir *varlẽ*. Iš to, matyt, galima spręsti, kad dirvos, pievos, laukai ir kiti panašūs žemės paviršiaus objektai Marijampolės apylinkėse, kurių vardai užrašyti tarpukario anketose, buvo šlapiose, vandens užliejamose vietose.

1.4. Vediniai iš kitų apeliatyvų (iš įvairių gamtos, socialinės aplinkos daiktų, reiškinių ar pan. pavadinimų)

-inė: **Audekl-inė** pv. Krsn: lie. *áudeklas* 'audžiama ar išauta medžiaga, audinys'; **Barag-inė** lg. KzR; **Barag-inė** pv. KzR: skol. *barāgas* 'prikabinama prie keturių karčių pakeliama ir nuleidžiama pastogė sienui, šiaudams, durpėms krauti; maniežo pastogė; pašiūrė'¹⁴; **Bravor-inė** pv. Igl, Šil: skol. *brāvoras* 'spirito ar alaus

¹³ Dėl tokio vv. kilmės aiškinimo dar žr. LVŽ I 98–99.

¹⁴ Dėl tokio vv. kilmės aiškinimo dar žr. LVŽ I 362.

darykla'; **Gelež-inė** pv. Lbv: lie. *geležis* 'labiausiai paplitęs gamtoje metalas (Fe)'; **Guīb-inė** pv. Lbv: lie. *guības* 'medžio (augalo) antauga, sustorėjimas kurioj vietoj, surietėjimas; koks pasipūtimas'; **Jārd-inė** pv. Ldvn: lie. *jārdas* 'ilgio matas [...]'; **Kačėrg-inė** pv. Lbv: skol. *kačėrga* 'žarsteklis, maišiklis'; **Kapč-inė** pv. Klvr: skol. *kāpčius* 'sukastas žemės kauburys (kaupas) lauko ribai, ežiai, sienai pažymėti, ežiaženklis, erekys'; **Kūgėl-inė** pv. Lbv: lie. *kūgēlis* 'kauburėlis, iškilimas'; **Lakšt-inė** pv. Krsn: lie. *lākštas* 'kas nors išplota, plokštė'; **Lap-inė** ar. Šil: lie. *lāpas* 'augalo kvėpavimo organas, dažniausiai plonos žalios plokštelės pavidalo stiebo ar šakos išauga (folium)'; **Lazd-inė** pv. Krsn: lie. *lazdā* 'krūmas ar medis, ant kurio auga riešutai (*Corylus avellana*)'; **Mūr-inė** pv. Klvr: skol. *mūras* 'siena, aptvėrimas iš cemento, akmenų ar plytų'; **Pabarzd-inė** pv. Klvr: lie. *pabarzdē* 'likę ilgėsnienupjauti prie pradalgio krašto žolės ar javų kambliai'; **Padaž-inė** pv. Mrj: lie. *pādažas* 'valgio dažinys, mirkalas'; **Patāš-inė** pv. Klvr: lie. *pātašas* 'skystas mėšlas, srutos'; **Plauš-inė** 2 pv. Krsn: lie. *plaūšē* 'skeveldra, atskala, atplaiša', plg. lie. *plaūšas* 'pluoštinio augalo driekos'; **Plien-inė** pv. Klvr: lie. *pliēnas* 'juodasis metalas – geležies, anglies ir kitų elementų lydinys'; **Pravor-inė** 2 pv. Gdl; **Pravor-inė** pv. Igl: skol. *prāvoras* 'spirito gamykla ar alaus darykla, bravoras'; **Pūs-inė** pv. Klvr, Mrj; **Pus-inė** pv. Lbv: lie. *pūsē* 'vietos, daikto vidurys; vieta, esanti ppr. viename iš dviejų kieno nors šonų, pakraščių; kraštas, šalis'¹⁵; **Saul-inė** pv. Mrj: lie. *saulē* 'to dangaus kūno spinduliai, šviesa, atokaita'; **Sidābr-inė** ar., pv. Krsn: lie. *sidābras* 'brangusis, nerūdijantis baltas metalas'; **Smāl-inė** dr. Vv: skol. *smalā* 'kaitinimu gaunama derva, degutas'; **Sodýb-inė** pv. Ldvn: lie. *sodýba* 'vieta, kurioje buvo trobos, sodybviētė'¹⁶; **Sviēst-inė** pv. Lbv: lie. *sviēstas* 'iš grietinės gaunami standūs riebalai', plg. *Žemē kai sviēstas* (derlinga, gerai įdirbta)¹⁷; **Šulin-inė** pv. Klvr: lie. *šulinys* 'dirbtinė gili duobė (ppr. su rentiniu) apsaugota nuo žemės griūčių vandeniui gauti iš vandeningų žemės sluoksnių'; **Tašl-inė** pv. Igl: lie. *tašlā* 'skystyje įmaišytų miltų masė'; **Triēdal-inė** pv. Ldvn: lie. *triēdālas* 'skystos išmatos'; **Trūb-inė** pv. Lbv: skol. *trūbas* 'vamzdis'; **Var-inė** pv. Ldvn: lie. *vāris* 'rausvai gelsvos spalvos metalas (Cu)'; **Vidur-inė** pv. Klvr: lie. *vidurys* 'lygiai arba maždaug lygiai iš visų ar iš dviejų pusių nutolusi vieta; daikto, kūno ar vietos centras arba beveik centras', kita

¹⁵ Pievų vardai *Pūsinė* pv. Klvr, Mrj gali būti padaryti tiesiog iš lie. *pūsinis*, -ė 'dviem pusiau priklausan-tis, dviejų laikomas, naudojamas'.

¹⁶ Nustatytą priesaginių vietovardžių darybos būdą bei darybos pamatą paremia Liudvinavo valsčiaus Ar-moniškių kaimo anketoje vietovardžių užrašytojo pateikiami papildomi duomenys: „Seniau toje vietoje buvo sodyba“.

¹⁷ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, LKŽe duomenimis, šis iliustracinis sakiny s užrašytas ne iš gyvosios kalbos, bet iš *Lietuvių rašomosios kalbos žodyno*, lietuvių-vokiečių dalies, I–V t., Heidelbergas, 1932–1968 m. (sudarė M. Niedermannas, A. Sennas, F. Brenderis ir A. Salys).

vertus, galima kilmė iš lie. *vidurinis*, -ė 'lygiai ar maždaug lygiai iš visų ar iš dviejų pusių nutolęs nuo kraštų į centrą; esantis viduryje ko ar tarp ko (vietos atžvilgiu)'; **Vopn--inė** pv. Krsn: skol. *vopnà* 'kalkės'; **Žagar--inė** pv. Brb: lie. *žāgaras* 'be lapų šakutė (ppr. sausa), žabaras';

-inės: **Ariėlk--inės** pv. Klvr: lie. *arielkà* 'degtinė'; **Grėbl--inės** pv. Lbv: lie. *grėblỹs* 'rankinis žemdirbystės įrankis šienui, javams ir kt. grėbti, žemei parenti'; **Smal--inės** ar. Krsn, pv. Lbv: skol. *smalà*;

-inis: **Karčem--inis** drb. ž. Mrj: skol. *karčemà* 'smuklė'; **Pus--inis** pv. Prn: lie. *pūsė*¹⁸; **Smal--inis** l. Ss: skol. *smalà*; **Sodýb--inis** dr. Ldvn: lie. *sodýba* 'vieta, žemė apie namus su visais trobesiais; vieta, kurioje buvo trobos, sodybvietė'¹⁹.

Kaip parodė tyrimas, priesagos -in- galūnių variantų -inis, -inė(s) produktyvumas aptartų toponimų grupėje nevienodas. Dažniausiai čia padaromi -inė vediniai – 84 %, su -inės ir -inis daroma po 8 % vedinių.

Šioje vedinių grupėje pamatinių žodžių gausa ir įvairovė gana didelė. Su vienais (su *guėmbas*, *kūgėlis*, *lākštas* ir kt.) padaryti priesagos -in- vediniai turi išskiriamąsias, su kitais rūšines (su *vopnà*, *žāgaras* ir kt.), dar su kitais (su *barāgas*, *brāvoras*, *karčemà* ir kt.) – posesyvines reikšmes.

Kaip rodo vietovardžių aptarimo duomenys, tarp priesagos -in- vedinių iš daiktavardžių (desubstantyvų) pamatinių žodžių kur kas dažnesni fiziografiniai terminai (40 %) ir augalų pavadinimai (39 %) nei įvairūs gamtos, socialinės aplinkos daiktų, reiškinių pavadinimai (14 %); iš gyvūnų pavadinimų kalbami vediniai daromi rečiausiai (7 %) (dar žr. priedą, 2 diagramą). Matyt, tai nulemta paties tiriamojo objekto – arimų, dirvų, laukų, pievų ar ganyklų vardų.

2. VEDINIAI IŠ BŪDVARDŽIŲ (DEADJEKTYVAI)

Keli užrašyti priesagos -in- vediniai yra deadjektyvai:

-inė: **Dīlg--inė** pv. Krsn; **Dīlg--inė** ar. Klvr, pv. Krsn, Mrj; **Dīlg--inė** pv. Ldvn: lie. *dīlgūs*, -i 'dalgus, aštrus'; **Dvirāt--inė** pv. Ldvn: lie. *dvirātis*, -ė 'su dviem ratais'; **Pailg--inė** pv. Igl: lie. *pailgas*, -à 'kuris didesnio ilgumo negu platumo, pailguotinas'; **Plik--inė** pv. Mrj: lie. *plikas*, -à 'neturintis natūralios dangos (plaukų, vilnų, plunks-

¹⁸ Pievos vardas gali būti padarytas tiesiog iš lie. *pūsėnis* 'dviem pusiau priklausantis, dviejų laikomas, naudojamas'.

¹⁹ Dirvos vardas galėtų būti padarytas tiesiog iš lie. *sodýbinis*, -ė 'esantis sodybvietėje'. Kadangi Liudvino valsčiaus Kirkiliavo kaimo anketoje vietovardžių užrašytojas tokių duomenų nepateikia, darinys laikomas priesagos -in- vediniu.

nų, augmenijos, lapų)'; **Rudāv-inė** pv. Lbv: *rudāvas, plg. lie. rūdas, -à 'tamsiai geltonas'; **Šakót-inė** pv. KzR: lie. šakótas, -a 'su išsišakojimais, su atšakomis, nevientisas'; **Šalt-inė** pv. Krsn: lie. šáltas, -à 'negreit išylantis, šaltiniuotas (apie dirvožemį)'; **Vėlyv-inė** pv. Ldvn: lie. vėlyvis, -ė 'kuris vėlyvas, vėlyvasis';

-inės: **Dilg-inės** dr., pv. Ss: lie. dilgùs, -ì.

Kaip matyti, be kitų formų (*dvirātis*, -ė; *pailgas*, -à; *šakótas*, -a), spalvą (*rūdas*, -à), tam tikras dirvožemio savybes (*šáltas*, -à) nusakančių pamatinių žodžių, dažniausiai priesagos *-inė(s)* vediniai daromi iš lie. *dilgùs*, -ì, nusakančio augalų savybes.

Akivaizdu, kad priesagos *-in-* galūnių variantų *-inė* ir *-inės* produktyvumas aptartų toponimų grupėje nevienodas. Absoliuti dauguma (12 iš 13) šių žemėvardžių – priesagos *-inė* vediniai. Vediniai su *-inis* ir *-iniai* iš būdvardžių šiose apylinkėse nedaromi.

Atlikto tyrimo duomenimis, priesagos *-in-* galūnių variantų *-inė*, *-inės*, *-inis*, *-iniai* produktyvumas gana nevienodas (žr. priedą, 3 diagramą). Daugiausiai vedinių tirtame plote padaroma su *-inė* – 89 %; su *-inės* – 5 %, su *-inis* – 4,5 %. Mažiausiai vedinių daroma su *-iniai* – 0,3 %.

3. IŠVADOS

Šis dar vienas Marijampolės apskrities vietovardžių tyrimas leido atidžiau pažvelgti į regiono oniminę ir apeliatyvinę leksiką. Iki šiol atlikti arealiniai toponimijos tyrimai nėra paliudiję tokios gausios priesagos *-in-* vartosenos darant vedinius iš apeliatyvų, kaip buvo paliudyta Marijampolės apskrities tarpukario anketose. Tai naujas pietinio lietuvių kalbos ploto toponimų tyrimų rezultatus papildantis faktas.

Remiantis vertinga *Žemės vardų* anketų informacija, manoma, buvo tiksliai nustatytas tiriamų vietovardžių darybos būdas. Turimi omenyje tokie agronimai, kurių darybos pamatas gali būti tiek nepriesaginis apeliatyvas (darinys tokiais atvejais laikomas vediniu, jo priesaga – darybos afiksu), tiek priesaginis apeliatyvas. Pastaruoju atveju agronimai laikomi pirminiais ir į tiriamų vietovardžių sąrašą nepatenka. Ateityje šios darybinės analizės metu paaiškėję agronimų pamatiniai žodžiai (etimonai) bus svarbūs rengiant sintetinį lietuvių toponimikos darbą *Lietuvos vietovardžių žodyną*. Jie padės nustatyti tikslesnes žemėvardžių kilmės aiškinimo versijas, vietovardžių vietą formuojamuose lizduose.

Laikantis pasirinktų klasifikacijos aspektų, nustatyta, kad pamatinių žodžių priklauso tam tikroms kalbos dalims požiūriu gausiausia yra daiktavardinių vedinių (desubstantyvų) grupė. Ją sudaro 96 % visų priesagos *-in-* vedinių. Kita dalis (4 %) tirtų žemėvardžių – būdvardiniai priesagos *-in-* vediniai (deadjektyvai).

Nustatyti tiriamų agronimų pamatiniai žodžiai leidžia pastebėti, kad itin daug šiame plote vietovardžių, kilusių iš lie. *kūpstas*. Priesagos *-in-* vedinių, kurių pamatinis žodis yra minėtas apeliatyvas, užrašyta beveik visuose tiriamos apskrities valsčiuose. Tai galėtų paliudyti, kad lygumų vietovėse kiekvienas žemės paviršiaus nelygumas neliko nepastebėtas, iš juos įvardijančių žodžių gausiai buvo daromi ir žemėvardžiai.

Priesagos *-in-* vediniai iš gyvūnų pavadinimų dažnai padaromi iš leksemų *dėlė* ir *varlė*, be to, iš apeliatyvo *rūdà* neretai daromi vediniai iš fiziografinių terminų. Pagal tai galima spręsti, kad dirvos, pievos, laukai ir kiti panašūs žemės paviršiaus objektai Marijampolės apylinkėse buvo šlapiose, vandens užliejamose vietose.

Anketose užrašytų agronimų, kilusių iš augalų pavadinimų, analizė parodė, kad dažniausiai čia jie buvo daromi iš bendrinių žodžių *asiūklis*, *néndrė*, *sāmana* ir *viksvà*.

Iš gyvojoje kalboje tarpukariu vartotų šios klasės (subklasės) vietovardžių užrašymų pastebėta, kad vienu metu toje pačioje lokaloje erdvėje vietų vardai su priesaga *-in-* ir jos galūnių variantais padaromi iš gretiminių formų su *asiūkl-* ir *siūkl-*, rodančių ryšį su *asiūklis* ir *siūklė*, *siūklis* (*Asiūklinė* pv. Krsn; *Asiūklinė* pv. Klvr, Ldvn, Prn ir *Siūklinė* pv. Lbv; *Siūklinė* pv. Klvr), su *lapūk-* ir *lapūg-*, rodančių ryšį su *lapūgas* ir *lapūkas* (*Lapūginė* pv. Klvr, *Lapūginė* pv. Krsn ir *Lapūkinė* pv. Krsn), su *lendr-* ir *nendr-*, rodančių ryšį su *léndrė* ir *néndrė* (*Léndrinė* pv. Lbv ir *Néndrinė* pv. Gdl, Lbv, *Néndrinė* pv. Gdl, Krsn, Lbv, Ldvn, *Néndrinė* pv. Igl, Klvr), su *skrobl-* ir *skruobl-*, rodančių ryšį su *skrōblas* ir *skrúoblas* (*Skroblinė* dr. Ss, *Skroblinis* l. Lbv ir *Skrublinis* pv. Gdl). Šio tyrimo išryškinta varijuojančių leksemų įvairovė galėtų būti laikoma specifiniu tiriamam plotui būdingu bruožu. Iki šiol atliktuose kituose lietuvių arealinės toponimijos tyrimuose į šį reiškinį – gretiminių formų vartoseną padarant tos pačios priesagos vedinius – dėmesys nebuvo atkreiptas.

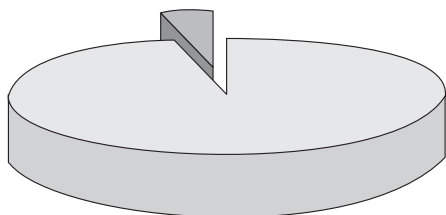
Pastebėta, kad tarp tirtų onimų pamatinių žodžių yra kur kas dažnesni įvairūs fiziografiniai terminai (40 %) ir augalų pavadinimai (39 %) nei gamtos, socialinės aplinkos daiktų, reiškinų (14 %) ar gyvūnų pavadinimai (7 %). Manoma, kad tai nulemta paties tiriamojo objekto – arimų, dirbamų žemių, dirvų, laukų, pievų ar ganyklų vardų.

Deadjektyvų grupėje, be formų (*dvirātis*, *-ė*; *pailgas*, *-à*; *šakótas*, *-a*), spalvą (*rūdas*, *-à*), tam tikras dirvožemio savybes (*šáltas*, *-à*) nusakančių pamatinių žodžių, dažniausiai priesagos *-in-* vediniai pietiniame lietuvių kalbos plote daromi iš lie. *dilgūs*, *-ì*, nusakančio augalų savybes.

Tyrimo metu išryškėjusios leksemos, iš kurių daromi priesagos *-in-* vediniai, parodė Marijampolės apskrities reljefo ypatybes, augaliją, gyvūniją, su pietine Lietuvos dalimi susijusius socialinės aplinkos daiktų bei reiškinų pavadinimus. Šie duomenys galėtų būti svarbūs etnologams ar kitų sričių tyrėjams, padėtų geriau pažinti čia gyvenusius žmones, jų mentalitetą, pasaulėjautą.

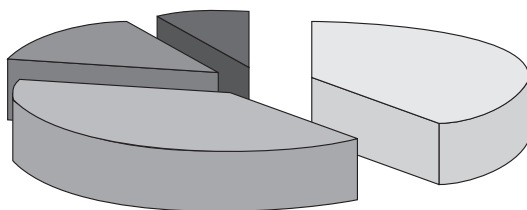
Siekiant išsaugoti smulkiausias žemės paviršiaus vardus, kaip specifinę bei labiausiai kintančią leksikos dalį, juos ir toliau tirti bei publikuoti yra būtina.

PRIEDAS

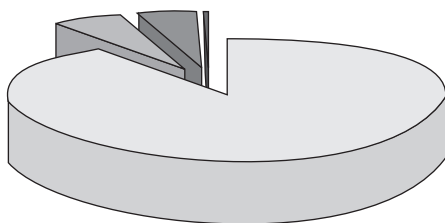
desubstantyvai 96 % deadjektyvai 4 %

1 DIAGRAMA. Priesagos *-in-* vedinių pamatiniai žodžiai priklausymo tam tikroms kalbos dalims požiūriu

iš fiziografinių terminų 40 % iš kitų apeliatyvų 14 %
iš augalų pavadinimų 39 % iš gyvūnų pavadinimų 7 %

2 DIAGRAMA. Priesagos *-in-* vedinių pamatinių žodžių leksinės semantinės grupės

-inė vediniai 89 % *-inis* vediniai 4,5 %
-inės vediniai 5 % *-iniai* vediniai 0,3 %

3 DIAGRAMA. Priesagos *-in-* galūnių variantų produktyvumas

LOKALIZACIJOS NUORODŲ SUTRUMPINIMAI

Brb – Balbiėriškis (Prėienų r.)	Ldvn – Liudvināvas (Marijāmpolės sav. t.)
Gdl – Gudėliai (Marijāmpolės sav. t.)	Mrj – Marijāmpolė
Igl – Igliškėliai (Marijāmpolės sav. t.)	Prn – Prėienai
Klvr – Kalvarijā (Marijāmpolės sav. t.)	Ss – Sasnavā (Marijāmpolės sav. t.)
Krsn – Krosnā (Lazdijų r.)	Šil – Šilavotas (Prėienų r.)
KzR – Kazlų Rūdā	Vv – Veiveriai (Prėienų r.)
Lbv – Liubāvas (Kalvarijos sav. t.)	

KITI SUTRUMPINIMAI

ar. – arimas	dr. – dirva	plg. – palygink	pv. – pieva
dab. – dabartinis	gn. – ganykla	ppr. – paprastai	pvd. – pavardė
dkt. – daiktavardis	lg. – lyguma	pr. – prūsų	skol. – skolinys
drb. ž. – dirbama	lie. – lietuvių	prk. – perkeltine	vnt. – vienetas
žemė	pan. – panašiai	reikšme	vv. – vietovardis

ŠALTINIAI

Baltu valodu atlants. Prospekts = Baltų kalbų atlasas. Prospektas = Atlas of the Baltic Languages. A Prospect, sudarytojos ir įvado autorės: Danguolė Mikulėnienė, Anna Stafecka; žemėlapių komentarų autorės: Ilga Jansone, Anna Stafecka, Rima Bacevičiūtė, Asta Leskauskaitė; žemėlapių kompiuterinį variantą parengė Edmundas Trumpa. Rīga: Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2009.

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*, elektroninis variantas. Redaktorių kolegija: Gertrūda Naktinienė (vyr. red.), Jonas Paulauskas, Ritutė Petrokienė, Vytautas Vitkauskas, Jolanta Zbarskaitė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008. Prieiga internete: www.lkz.lt.

LPŽ I–II – *Lietuvių pavardžių žodynas* 1–2, red. Aleksandras Vanagas. Vilnius: Mokslas, 1985–1989.

LVŽ I – Bilkis Laimutis, Maciejauskienė Vitalija, Razmukaitė Marija. *Lietuvos vietovardžių žodynas* 1. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.

LITERATŪRA

Bartkutė Nerija 2008: *Joniškio rajono teritorijos toponimija: daryba ir raidos polinkiai. Daktaro disertacija*. Vytauto Didžiojo universitetas, Šiaulių universitetas.

Bilkis Laimutis 2008: *Lietuvių helonimų daryba. Priesaginiai ir priesagėtieji helonimai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

- Endzelytė Renata 2004: Šiaurės vidurio Lietuvos agronimai. – *Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums* 8, 80–89.
- Endzelytė Renata 2005: *Šiaurės vidurio Lietuvos vietovardžiai. Dakto disertacija*. Vytauto Didžiojo universitetas.
- Kačinaite Dalia 2009: *Priesaginės darybos lietuvių oronimai. Dakto disertacija*. Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvių kalbos institutas.
- Kniūkšta Pranas 1976: *Priesagos -inis būdvardžiai: daryba, reikšmės, gramatiniai sinonimai*. Vilnius: Moksas.
- Kniūkšta Pranas 2000: Iš priesagos *-inis* būdvardžių praeities ir dabarties. – *Kalbos kultūra* 73, 35–47.
- Mažiulis Vytautas 1988: *Prūsų kalbos etimologijos žodynas* 1. Vilnius: Moksas.
- Mickienė Ilona 2001: *Telšių rajono toponimų daryba. Dakto disertacija*. Vytauto Didžiojo universitetas.
- Mickienė Ilona 2006: Dėl agronimų darybos. – *Kalbų studijos* 8, 27–30.
- Razmukaitė Marija 1998: *Lietuvos priesaginiai oikonimai. Dakto disertacija*. Lietuvių kalbos institutas ir Vytauto Didžiojo universitetas.
- Savukynas Bronys 1963: Kilmininkiniai lietuvių vietovardžiai. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 6, 235–246.
- Sinkevičiūtė Daiva 2006: Sociolingvistinė situacija šiaurės rytų Lietuvoje tarpukario anketų duomenimis. – *Baltistica* 41(3), 497–506.
- Sviderskienė Dalia 2005: Marijampolės apskrities Marijampolės valsčiaus vietovardžių darybos ir kilmės polinkiai. – *Acta Linguistica Lithuanica* 52, 91–118.
- Sviderskienė Dalia 2006: Marijampolės apskrities sudurtiniai oronimai. – *Lituanistica* 4(68), 47–59.
- Sviderskienė Dalia 2010: Marijampolės apskrities asmenvardinės kilmės agronimų darybos bruožai. – *Acta Linguistica Lithuanica* 62–63, 97–127.
- Vanagas Aleksandras 1970: *Lietuvos TSR hidronimų daryba*. Vilnius: Moksas.
- Vanagas Aleksandras 1996: *Lietuvos miestų vardai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

On the Agronyms – Derivatives of the Suffix *-in-* in Marijampolė County

SUMMARY

The research of areal toponymy carried out to this day has not testified such an extensive usage of the suffix *-in-* in forming derivatives from appellatives (around half of all suffix derivatives) and a particularly small number (thirty recorded instances) of compound genitive-case agronyms of appellative origin, as testified in the interwar *Field-Name* questionnaires of Marijampolė County. The quantitative prevalence of the derivatives with the suffix *-in-* is most likely a proof of the specific character of the class (sub-class) of the place names under analysis in the area under analysis and the tendency of the onyms to expand to the advantage of the derivatives analysed. It is a new fact supplementing the results of the research on the toponymy of the southern part of Lithuania.

Authentic data unaffected by external factors (collectivisation, land amelioration, Slavonization), which was recorded in the interwar period, was examined in the most important aspects of the research of proper words: word-formation and origins. Additional information contained in the *Field-Name* questionnaires contributed to a more accurate identification of the method of word-formation and base words of the place names under analysis. In this way, the existing interpretations of the formation and origins of the place names of this area were supplemented and revised. Their importance will unfold in the future when compiling a synthetic work on Lithuanian toponymy *Dictionary of Lithuanian Place Names*: they will offer more accurate versions of interpretation of the origins of field-names and help to identify the place of place names in the word families formed, etc.

The lexemes identified in the study, from which the derivatives of the suffix *-in-* are formed, revealed the peculiar characteristics of the relief, flora and fauna of a specific area of the Lithuanian language, the names of the items and phenomena from the social environment related to the southern part of Lithuania. The data could be useful and interesting to ethnologists or the researchers of other fields and could help to know the former residents of the area, their mentality and world-views to an even better degree.

In order to preserve the names of the tiniest land areas as a specific part of lexis mostly susceptible to variations, it is essential to continue the research and publication of the place names of this class.

Įteikta 2012 m. sausio 12 d.

DALIA SVIDERSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

dalia_sviderskiene@lki.lt,

daliasviderskiene@gmail.com